

КРИВА НА БЕВЪРИДЖ И СТРУКТУРНА БЕЗРАБОТИЦА В БЪЛГАРИЯ

Милен Велев*

РЕЗЮМЕ — В настоящото изследване е разгледана кривата на Бевъридж за България. Изследвана е зависимостта между коефициента на безработица и коефициента на свободните работни места. Въз основа на извършеният анализ на кривата на Бевъридж е направена оценка на динамиката на структурната безработица в България.

Ключови думи: Крива на Бевъридж, структурна безработица, свободни работни места

BEVERIDGE CURVE AND STRUCTURAL UNEMPLOYMENT IN BULGARIA

Milen Velev*

ABSTRACT— This study examines the Beveridge curve for Bulgaria. The relationship between the unemployment rate and the job vacancy rate has been studied. On the basis of the analysis of the Beveridge curve, the dynamics of structural unemployment in Bulgaria is estimated.

Keywords: Beveridge curve, structural unemployment, job vacancies

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Проблемите, свързани с равнището и динамиката на безработицата, разкриване на влияещите фактори и основните тенденции на развитие, са от изключително важно значение, както от теоретична, така и от практическа гледна точка.

Кривата на Бевъридж (Beveridge или UV-крива) графично представя зависимостта между коефициента на безработица и коефициента на свободните работни места (броят на незаетите работни места, изразен като процент от работната сила). Тя е разработена през 1958г. от икономистите Dow и Dicks-Mireaux (1958). Обикновено равнището на безработица е на хоризонталната ос (unemployment rate), а коефициентът на свободните работни места- на вертикалната ос (job vacancy rate). Кривата на Бевъридж теоретично е с хиперболична форма, изпъкнала към началото на координатната система и с отрицателен наклон, тъй като по-

* Corresponding author at: Prof. Dr. Asen Zlatarov" University, Burgas, Bulgaria, e-mail: milen.velev@gmail.com

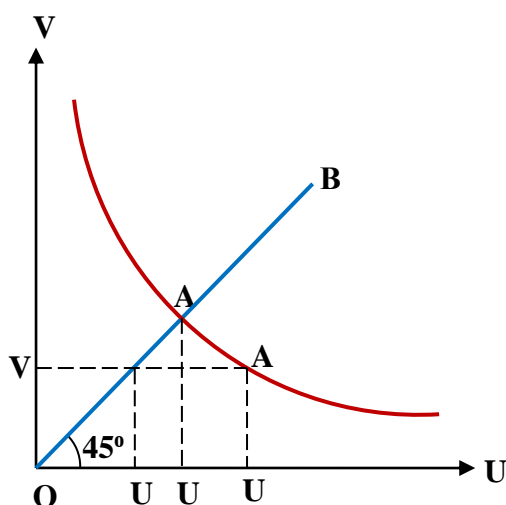
високото равнище на безработица обикновено е свързано с по-малък брой свободни работни места (и съответно по-малък коефициент на свободните работни места). Коефициентът на безработица е един от основните индикатори за състоянието на пазара на труда, докато коефициентът на свободните работни места отразява състоянието на икономиката и нагласите на бизнеса да създава или да закрива работни места (Дулевски, 2009).

Кривата на Бевъридж е аналитичен инструмент, който позволява на икономистите да дезагрегират и анализират отделните видове безработица- фрикционна, циклична и структурна безработица (т.нар. UV-анализ). Лявата част на функцията на Бевъридж показва, че при пределно ниско равнище на безработица, броят на свободните работни места нараства много бързо при много малко намаление на равнището на безработица. В този случай е налице фрикционна безработица. Но кривата не може да пресече вертикалната ос поради следните причини (Шопов и колектив, 2002): Първо, независимо от броя на свободните работни места, винаги ще има контингент от хора, които са в процес на търсене, тъй като не могат да намерят подходящи места, нямат информация за такива или тези места се намират в отдалечени региони и налагат нежелана от работника миграция. Второ, състоянието на нарастващо търсене спрямо предлагането на труд стимулира част от заетите да напуснат работа, за да намерят по-добри работни места.

Най-дясната част на функцията на кривата на Бевъридж показва, че и при изключително високо равнище на безработица, винаги ще има едно минимално количество свободни работни места. Най-вероятно това са работни места с високи специфични изисквания към квалификацията, знанията и уменията на работниците. Техният брой зависи от степента на фрагментиране на пазара на труда, информационното осигуряване, състоянието на трудовите борси и др.

Начертаната 45° линия от началото на координатната система (ОВ) характеризира всички възможни положения, при които броят на свободните работни места е равен на броят на безработните лица. Тази линия представя макар и теоретично, възможностите за пълна заетост. Надясно от ОВ броят на безработните е по-голям от броят на свободните работни места, което съответства на недостатъчно търсене на работна сила и в този случай може да се приеме, че заплащането на труда ще намалее. Наляво от линията ОВ ситуацията е противоположна и в общия случай може да се приеме, че заплащането на труда ще нарасне, за да могат работодателите да наемат желаното количество труд в условията на дефицит. Тези тенденции обаче не винаги се проявяват, защото линията ОВ показва количествено балансиране на търсенето и предлагането на труд, но тя в никакъв случай не е индикатор на равновесно заплащане (Шопов и колектив, 2002). Това е особено валидно например при сегментиран пазар на труда.

Кривата на Бевъридж позволява да се разделят и анализират двата основни компонента на безработицата- първо, безработицата, предизвикана от недостатъчното търсене (циклична безработица) и второ, фрикционната и структурната безработица.

Фиг. 1. Теоретична крива на Бевъридж (UV-крива).

Означения: U-коэффициент на безработица; V- коэффициент на свободните работни места.

В тази връзка, основната цел на настоящото изследване е да се построи и анализира кривата на Бевъридж за България.

2. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Основните задачи, които си поставя настоящата разработка са следните:

1. Да се разгледа разпределението на свободният брой работни места в България по класове професии.
2. Да се анализира динамиката на коефициента на свободните работни места за България;
3. Да се разгледа зависимостта между коефициента на безработица и коефициента на свободните работни места;
4. Да се представят основните изводи и резултати, които са получени при изследване на развитието на икономическите показатели във времето.

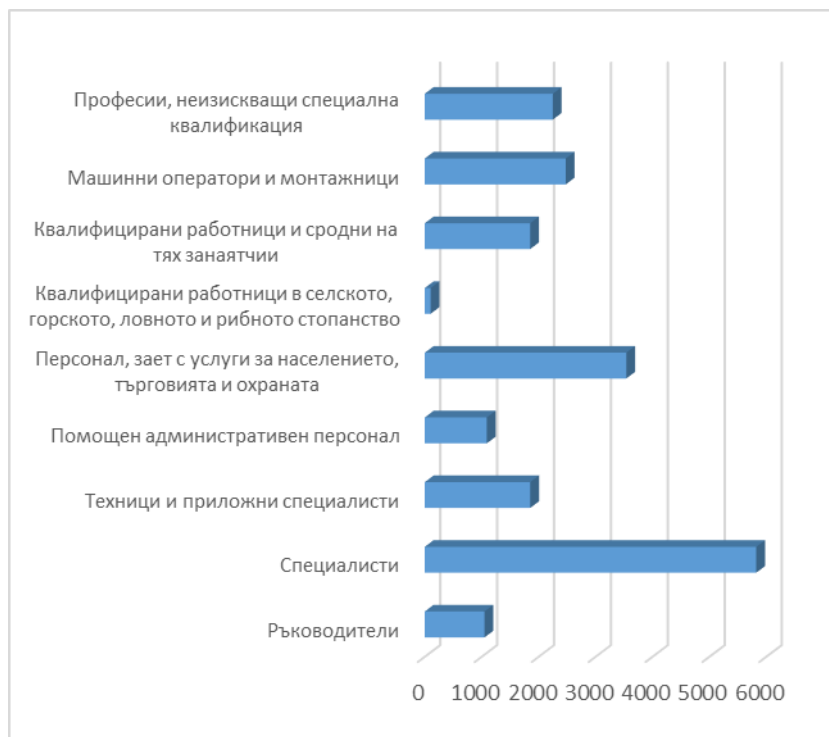
С оглед по-голяма целенасоченост, настоящото изследване има следните **ограничения**:

1. Периода, за който е представена информация основно е от 2008 до 2018г.;
2. Изследването е базирано преди всичко на официална и публично достъпна информация.

За провеждане на изследването е използвана най- актуалната информация и аналитични материали основно от Националния статистически институт (НСИ) и Евростат. Използвани са тримесечни данни на национално равнище за периода 2008Q1-2018Q2. Основните методи, които се прилагат са: сравнителен метод, факторен анализ, графичен метод, метод на експертните оценки.

3. РЕЗУЛТАТИ

На фиг. 2 е представено разпределението на свободният брой работни места в България по класове професии.

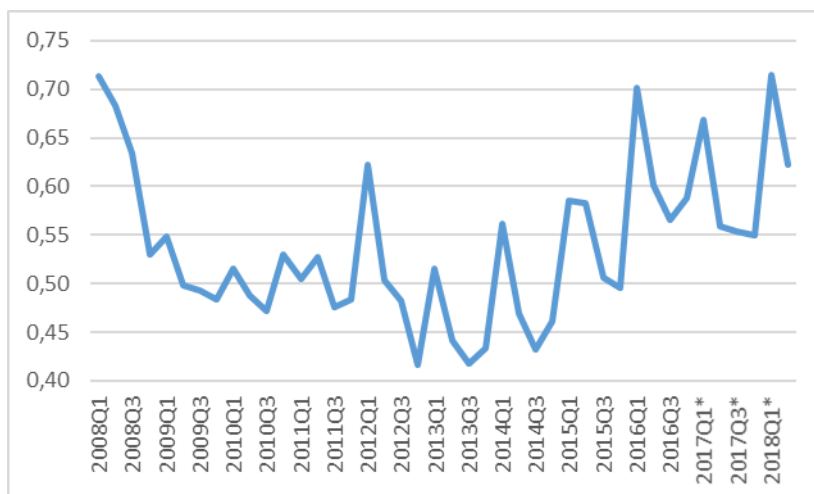

Фиг. 2. Брой на свободните работни места по класове професии за 2016г. Източник: НСИ.

Най-голям е броят на свободните работни места за специалисти (5825 бр. или 29,1% от общия брой свободни работни места) и за персонал, зает с услуги за населението, търговията и охраната (3542 бр. или 17,7% от общия брой свободни работни места), най-малък е свободният брой работни места за квалифицирани работници в селското, горското, ловното и рибното стопанство (103 бр. или 0,5% от общия брой свободни работни места).

През второто тримесечие на 2018г., броят на свободните работни места е 20 801 (т.е. 0,62% от работната сила). Най-голям е броят на свободните работни места в икономическите дейности „Хуманно здравеопазване и социална работа“ (3923 бр. или 18,9% от общия брой свободни работни места) и „Преработваща промишленост“ (3435 бр. или 16,5% от общия брой свободни работни места), а най-малък е броят на свободните работни места в икономическа дейност „Операции с недвижими имоти“ (56 бр. или 0,3% от общия брой свободни работни места).

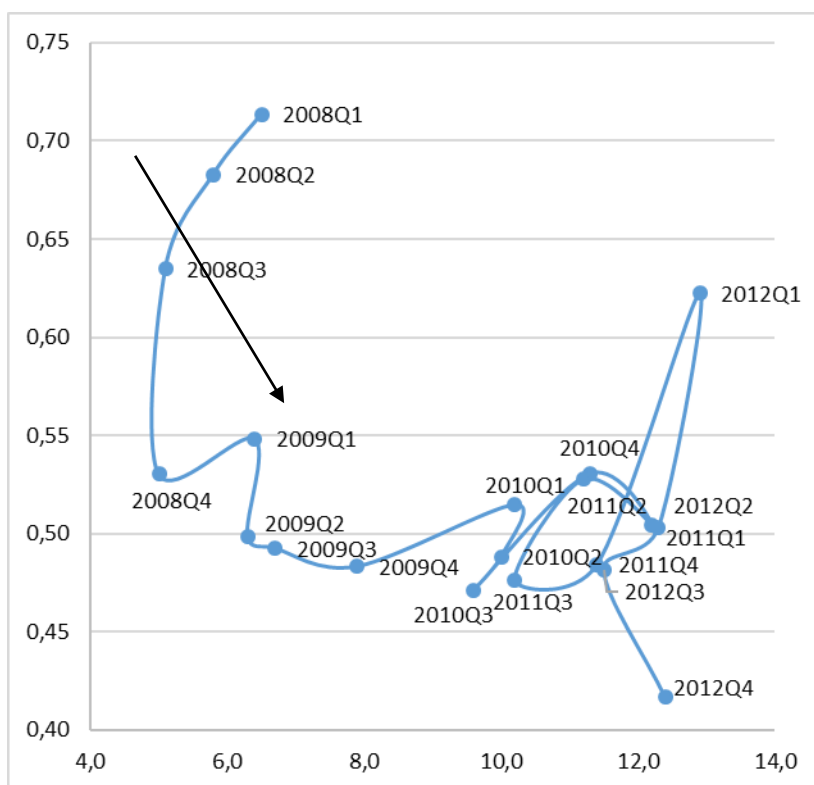
На фиг. 3 е представена динамиката на коефициента на свободните работни места за България, изчислен като процентно отношение между броя на свободните работни места и активната работна сила.

Фиг. 3. Коефициент на свободните работни места в България (незаетите работни места, изразени като процент от активната работна сила- 15 и повече навършени години). Източник: НСИ, собствени изчисления.
*2017-2018г. - предварителни данни.

Коефициентът на свободните работни места има най-висока стойност в края и в началото на изследвания период- 2018Q1 (0,72%) и 2008Q1 (0,71%), а най-ниска стойност- през 2012Q4 и 2013Q3 (0,42%). От графиката ясно се вижда силното влияние на сезонния фактор върху динамиката на този коефициент.

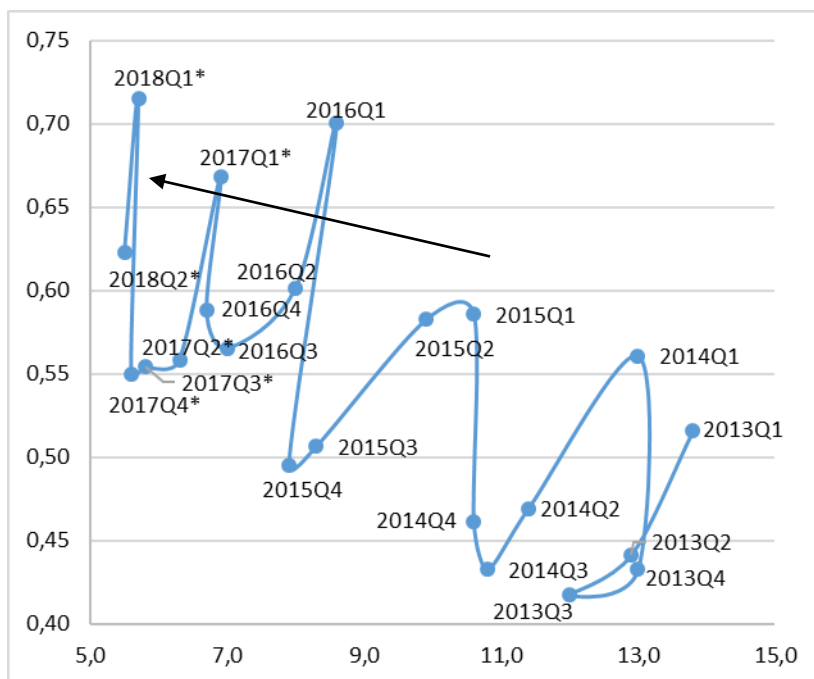
За да се изследва динамиката на структурната безработица в България е построена кривата на Бевъридж. На абсцисната ос са посочени стойностите на коефициента на безработица, а на ординатната ос са нанесени стойностите на коефициента на свободните работни места. Увеличаването или намаляване на коефициента на свободните работни места при даден процент на безработицата е показател за структурни промени на пазара на труда.

Фиг. 4. Крива на Бевъридж за България за периода 2008Q1-2012Q4. Източник: НСИ, собствени изчисления.

Ако нарастването на недостига на работна сила е съпътствано с увеличаване на равнището на безработица, то това е признак за нарастване на структурната безработица. Повишаването на коефициента на свободните работни места, придружен с повишаваща се или постоянна безработица, показва, че работодателите изпитват затруднения да открият подходящата работна сила, въпреки голямото наличие на безработни. Подобна тенденция се наблюдава в нашата страна за периодите 2008Q4-2009Q1, 2009Q4-2010Q1, 2010Q3-2010Q4, 2011Q3-2012Q1, 2013Q4-2014Q1, 2014Q4-2015Q1, 2015Q4-2016Q1, 2016Q4-2017Q1, 2017Q4-2018Q1, както се вижда от фиг. 2.20 и 2.21. Прави впечатление, че тази тенденция се проявява предимно през четвъртото тримесечие на предходната година и първото тримесечие на съответната година. Това вероятно е свързано със сезонния характер на някои икономически дейности и се дължи на несъответствието между изискванията на работодателите и характеристиките на безработните, неефективността по отношение на координацията на предлагането и търсенето на трудовия пазар (неефективност на matching-процеса) и др. Тъй като структурната безработица е съставен елемент на естественото равнище на безработица, то през посочените периоди, при равни други условия, естественото равнище на безработица ще нараства.

Може да се посочат още няколко причини за наблюдаваните негативни тенденции през посочените периоди: Финансовата и икономическа криза засяга най-много определени сектори, като например строителство, промишленост, операции с недвижими имоти и др. Уменията на работниците, които са използвани, за да бъдат заети в тези сектори не могат лесно да бъдат прехвърляни в другите по-малко засегнати сектори. Този проблем се подсилва от по-ниската гъвкавост и адаптивност на работната сила в България към променящите се условия. Друго обяснение е свързано с голямото увеличение на дългосрочната безработица през кризисните години, което води до загуба на квалификация и влошаване на трудовите умения на работниците и служителите. Като друга причина може да се посочи наличието на хистерезис на пазара на труда за периода.

Фиг. 5. Крива на Бевърдж за България за периода 2013Q1-2018Q2. Източник: НСИ, собствени изчисления.
*2017-2018г. - предварителни данни.

Ако намаляването на недостига на работна сила е свързано с намаляване на равнището на безработица, то това е признак за намаляване на структурната безработица. Подобна положителна тенденция се наблюдава в нашата страна за периодите 2008Q1-2008Q4, 2009Q1-2009Q2, 2010Q1-2010Q3, 2011Q2-2011Q3, 2012Q1-2012Q3, 2013Q1-2013Q3, 2014Q1-2014Q3, 2015Q1-2015Q4, 2016Q1-2016Q3, 2016Q1-2016Q3, 2017Q1-2017Q4, както се вижда от фиг. 4 и 5. През посочените периоди, при равни други условия, естественото равнище на безработица също ще намалява.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От извършеното изследване може да се направят следните изводи:

- Коефициентът на свободните работни места има най-висока стойност през 2018Q1 (0,72%) и през 2008Q1 (0,71%), а най-ниска стойност - през 2012Q4 и 2013Q3 (0,42%). Сезонния фактор оказва силно влияние върху динамиката на този коефициент.
- През периодите 2008Q4-2009Q1, 2009Q4-2010Q1, 2010Q3-2010Q4, 2011Q3-2012Q1, 2013Q4-2014Q1, 2014Q4-2015Q1, 2015Q4-2016Q1, 2016Q4-2017Q1, 2017Q4-2018Q1 се наблюдава едновременно повишаване на коефициента на свободните работни места и повишаваща се или постоянна безработица, което означава, че работодателите изпитват затруднения да открият подходящата работна сила, въпреки голямото наличие на безработни. Тази тенденция се проявява предимно през четвъртото тримесечие на предходната година и първото тримесечие на съответната година. Това вероятно е свързано със сезонния характер на някои икономически дейности и се дължи на несъответствието между изискванията на работодателите и характеристиките на безработните, неефективността по отношение на координацията на предлагането и търсенето на трудовия пазар (неефективност на matching-процеса) и др. През посочените периоди нарастват структурната безработица и съответно естественото равнище на безработица.
- Може да се посочат още няколко причини за наблюдаваните негативни тенденции през посочените периоди: Финансовата и икономическа криза засяга най-много определени сектори, като например строителство, промишленост, операции с недвижими имоти и др. Уменията на работниците, които са използвани, за да бъдат заети в тези сектори не могат лесно да бъдат прехвърляни в другите по-малко засегнати сектори. Този проблем се подсилва от по-ниската гъвкавост и адаптивност на работната сила в България към променящите се условия. Друго обяснение е свързано с голямото увеличение на дългосрочната безработица през кризисните години, което води до загуба на квалификация и влошаване на трудовите уменията на работниците и служителите. Като друга причина може да се посочи наличието на хистерезис на пазара на труда за периода.
- Структурната безработица и естественото равнище на безработица намаляват през следните периоди: 2008Q1-2008Q4, 2009Q1-2009Q2, 2010Q1-2010Q3, 2011Q2-2011Q3, 2012Q1-2012Q3, 2013Q1-2013Q3, 2014Q1-2014Q3, 2015Q1-2015Q4, 2016Q1-2016Q3, 2016Q1-2016Q3, 2017Q1-2017Q4.
- Коефициентът на свободните работни места има най-висока стойност през 2018Q1 (0,72%) и през 2008Q1 (0,71%), а най-ниска стойност - през 2012Q4 и 2013Q3 (0,42%). Сезонния фактор оказва силно влияние върху динамиката на този коефициент.

- През периодите 2008Q4-2009Q1, 2009Q4-2010Q1, 2010Q3-2010Q4, 2011Q3-2012Q1, 2013Q4-2014Q1, 2014Q4-2015Q1, 2015Q4-2016Q1, 2016Q4-2017Q1, 2017Q4-2018Q1 се наблюдава едновременно повишаване на коефициента на свободните работни места и повишаваща се или постоянна безработица, което означава, че работодателите изпитват затруднения да открият подходящата работна сила, въпреки голямото наличие на безработни. Тази тенденция се проявява предимно през четвъртото тримесечие на предходната година и първото тримесечие на съответната година. Това вероятно е свързано със сезонния характер на някои икономически дейности и се дължи на несъответствието между изискванията на работодателите и характеристиките на безработните, неефективността по отношение на координацията на предлагането и търсенето на трудовия пазар (неефективност на matching-процеса) и др. През посочените периоди нарастват структурната безработица и съответно естественото равнище на безработица.
- Може да се посочат още няколко причини за наблюдаваните негативни тенденции през посочените периоди: Финансовата и икономическа криза засяга най-много определени сектори, като например строителство, промишленост, операции с недвижими имоти и др. Уменията на работниците, които са използвани, за да бъдат заети в тези сектори не могат лесно да бъдат прехвърляни в другите по-малко засегнати сектори. Този проблем се подсилва от по-ниската гъвкавост и адаптивност на работната сила в България към променящите се условия. Друго обяснение е свързано с голямото увеличение на дългосрочната безработица през кризисните години, което води до загуба на квалификация и влошаване на трудовите уменията на работниците и служителите. Като друга причина може да се посочи наличието на хистерезис на пазара на труда за периода.

Като основен приносен момент на настоящата разработка може да се посочи разкриването на динамиката на структурната безработица в България чрез анализ на кривата на Бевъридж.

5. ЛИТЕРАТУРА

Дулевски, Л. (2009). Глобалната икономическа криза и предизвикателствата пред трудовите пазари. Годишник на УНСС, с. 287-324, <http://unwe-yearbook.org/en/journalissues/article/6268> (09.07.2018).

Шопов, Д., Стефанов, Л., Паунов (2002). Икономика на труда. София: Тракия-М, стр. 131-132.

Dow, J. C. R., Dicks-Mireaux, L. (1958). The Excess Demand for Labour: A Study of Conditions in Great Britain, 1946-1956. Oxford Economic Papers. 10 (1), 1-33.

Национален статистически институт, Пазар на труда, <http://www.nsi.bg/> (12.11.2018)

Инфостат, <https://infostat.nsi.bg/> (12.11.2018)